

Folkekirke i klimamålenes tid

Katinka Amalie Schyberg, postdoc på Sociologisk Institut, Københavns Universitet
(kas@soc.ku.dk)

Abstract

Baseret på et længerevarende antropologisk feltarbejde analyserer artiklen folkekirkens klimaindsats i årene 2020–2022, hvor klima gik fra at være noget, der primært blev adresseret i lokale sogne og af individuelle ildsjæle – for eksempel præster, kirketjenere, gravere, provster og menighedsrådsmedlemmer – til at være omdrejningspunkt for et fælles folkekirkeligt projekt. Jeg fremlægger et argument om, at det var ved at bruge en helt særlig metode – nemlig kortlægning af CO₂-aftryk – at det blev muligt for folkekirken som samlet organisation at adressere klima og grøn omstilling uden at kompromittere den rummelighed, som folkekirkelige aktører værner om.

Nøglebegreber: folkekirken, grøn omstilling, CO₂, *accountability*

Denne artikel er skrevet i forbindelse med seminaret Religion og Klima d. 7. oktober 2024, hvor en række forskere i religion blev bedt om at dele deres indsigter i, hvordan religiøsitet påvirker eller kan være med til at motivere folk til at engagere sig i bæredygtige praksisser. Men nærværende artikel handler måske nærmest om det omvendte: den handler om, hvordan religion netop *ikke* var – og ikke måtte være – begrundelse for den danske folkekirkes fælles engagement i grøn omstilling. Hvor andre nationale kirker i vores nabolande – såsom Norge, Sverige og England – har formuleret teologisk begrundede klimastrategier (Den norske kirke 2015; Svenska Kyrkan 2019; Church of England 2022), er den fælles folkekirkelige tilgang stort set rensat for teologi og opfordrer primært til, at der laves praktiske tiltag på lokalt niveau, der vil forøge biodiversiteten og sænke CO₂-udledninger på folkekirkens egne arealer.

Baseret på et længerevarende feltarbejde i forskellige hjørner af folkekirken i årene 2020–2022, stiller jeg i denne artikel skarpt på, hvordan de folkekirkelige aktører netop måtte centrere deres fælles klimaindsats omkring en praktisk, teknisk tilgang for både at kunne imødekomme et stigende politisk krav om et fælles folkekirkeligt svar på klimaproblematikken og beskytte folkekirkens rummelighed og sognenes selvstændighed. I artiklen beskriver jeg, hvordan folkekirkens aktører – herunder Landsforeningen af Menighedsråd, Provsteforeningen, og bispeskollegiet – således befandt sig i et krydspres mellem et ydre krav fra staten om fælles fodslag, og en intern, folkekirkelig insisteren på friheden til forskellighed.

En sådan type krydspres er selvfølgelig ikke unikt for folkekirken men gør sig gældende for mange civilsamfundsorganisationer, der på lignende vis må og skal adressere klimaproblematikken med en medlemsbase, hvor et bredt udsnit af befolkningens holdninger til klimaforandringer er repræsenteret. En af udfordringerne i sådanne organi-

sationer er, at selvom medlemmer, bestyrelser og andre aktører kan være enige om at skulle forholde sig til klimaforandringer, er de ikke nødvendigvis enige om, hvordan problemet skal defineres; om det er et politisk, teologisk, praktisk eller statsligt anliggende, og hvordan man derfor bør adressere det.

Som vi vil se, var der både risiko for, at folkekirken kunne blive anklaget for at være 'politisk', 'gerningsretfærdig' og 'irrelevant', hvis nogen udtalte sig om klima – eller undlod at gøre det – på vegne af folkekirken som helhed. Jeg vil hævde, at det var en særlig teknisk, talbaseret tilgang til grøn omstilling, der gjorde det muligt for folkekirken at adressere klimaproblematikken som en samlet organisation uden at kompromittere den rummelighed og mulighed for uenighed, som mange ønsker skal kendetegne den danske folkekirke.

Med henvisning til Theodor Porters (1995) begreb om tal som en 'afstandsteknologi' (*technology of distance*), vil jeg argumentere for, at folkekirkens fokus på tal og CO₂-kortlægninger i den fælles klimastrategi dels blev brugt til at holde staten på afstand af kirkens drift og til at holde teologiske klimaperspektiver på afstand af folkekirken som samlet institution. Ved at trække på Judith Butlers (2005) begreb om *accountability*, spekulerer jeg til sidst over, om tallenes repræsentation af folkekirken kan føre til en ny måde at holde folkekirken ansvarlig på, hvor en mere central ledelse og ansvarliggørelse vil blive nødvendig.

En etnografisk tilgang til folkekirken

Artiklen er baseret på et antropologisk feltarbejde, jeg gennemførte i folkekirken i årene 2020–2022 i forbindelse med mit ph.d.-projekt (Schyberg 2024). Mit studie var en del af forskningsprojektet *Socio-Cultural Carbon*,¹ der havde som formål at undersøge, hvordan CO₂-data forstås og bruges i forskellige sociale og kulturelle kontekster. For at undersøge dette i folkekirken, udførte jeg 37 formelle, semistrukturerede interviews af 1–3 timers varighed med en række forskellige kirkelige aktører – præster, provster, gravere, energikonsulenter, kirkegårdskonsulenter, en konsulent fra Nationalmuseet, menighedsrådsmedlemmer, projektledere og en enkelt biskop – der engagerede sig i klimadagsordenen i folkekirken i de år.

Derudover deltog jeg i forskellige begivenheder og hverdagslige praksisser i folkekirken, såsom den årlige kirkegårdskonference; stiftskonsulentrunder; lugning og grandækning på kirkegården; møder i Grøn Kirke-netværket, Landsforeningen af Menighedsråd, stiftsråd og menighedsråd; skabelsesgudstjenester; sogneaftener, og et kursus i økoteologi for sognepræster. I disse sammenhænge udførte jeg observationer på baggrund af mere eller mindre aktiv deltagelse og udførte uformelle interviews med deltagerne. Herudover består det empiriske materiale af kirkelige rapporter og dokumenter, samt artikler, kronikker, og debatindlæg i den danske presse (særligt *Kristeligt Dagblad* og Kirke.dk).

Min tilgang til materialet er antropologisk, og selvom jeg har lånt fra både kirkehistorikere, teologer og organisationsteoretikere, er det ikke disse fagområder jeg primært bidrager til med denne artikel. Snarere bidrager jeg til udforskningen af folkekirken som en levet religion og institution, hvor det er menneskers erfaringer, perspek-

¹ Projektet, der løb fra 2019–2024, var finansieret af Det Frie Forskningsråd, ledet af professor i antropologi Steffen Dalsgaard, og forankret på IT Universitet i København.

tiver og praksisser, der er genstandsfeltet fremfor de mere formelle strukturer og dogmatikker. Den antropologiske metode bygger på en idé om, at hvis man skal have indsigt i menneskers sociale liv og virkelighed, må man tage del i den; man må deltage, lytte og observere der, hvor livet finder sted (Malinowski 1932; Hastrup 2003). Min repræsentation af folkekirken er derfor primært baseret på det, de mennesker, jeg har lært at kende i folkekirken, har vist og fortalt mig, og det, jeg har observeret ud fra en antropologisk metode og teoriramme, og ikke ud fra en på forhånd givet definition af, hvad folkekirken er eller bør være. Beskrivelsen og analysen er således partiel og situeret, sådan som antropologien insisterer på, at repræsentationer altid er (Clifford og Marcus 1986).

I artiklens første del rejser vi tilbage til begyndelsen af 2020, hvor klima endnu ikke var noget, folkekirken havde en officiel tilgang til. Her præsenterer jeg en række af de forskellige synspunkter, der på det tidspunkt blev fremført i forhold til om folkekirken *burde* have en sådan tilgang. Efter at have gjort rede for, hvorfor idéen om en fælles tilgang til klima var kontroversiel i 2020, rejser vi et år frem i tiden, til 2021, hvor projektet folkekirkens Grønne Omstilling blev lanceret. For at forstå, hvad der var sket i den mellemliggende tid, og hvordan det kan være, at klima på så kort tid kunne gå fra at være et kontroversielt emne i folkekirkelige kredse til at være et fælles folkekirkeligt anliggende, vil jeg herefter kigge nærmere på projektets tilblivelse og udformning.

Folkekirkelige positioner i klimaspørgsmålet

I januar 2020 lod folkekirkens ti biskopper føre til referat, at folkekirken – ifølge dem – burde støtte op om regeringens nyligt fremsatte målsætning om at reducere Danmarks CO₂-udledning med 70% inden 2030.² Som ny observatør af folkekirkelige forhold overraskede sådan en udmelding mig ikke. Mange private organisationer, offentlige institutioner og endda nationale kirker (Den norske kirke 2015; Svenska Kyrkan 2019; Church of England 2022) har lavet lignende erklæringer i de seneste par år. Hvad der overraskede mig mere var, hvor kontroversiel en sådan udmelding tilsyneladende var i folkekirkelige kredse. For der var mange, der forholdt sig endda meget kritisk til biskoppernes ageren – af beslægtede men også forskellige grunde. Lad mig nævne de mest centrale:

En af de gennemgående kritikker gik på, at klima var et *politisk* emne, og at folkekirken ikke må være politisk. De fleste folkekirkelige aktører – og måske danskere i al almindelighed – er enige om, at der ikke skal blandes politik ind i folkekirken. I forbindelse med biskoppernes udmelding, påpegede en præst, jeg interviewede, at en sådan sammenblanding af kirke og politik skaber ”skel” i en folkekirke, der skal være for *alle*. Folkekirken skal kunne favne alle, uanset politisk ståsted og kristen overbevisning, og bør i den forstand være ”konturløs”, som han sagde. På debatsiderne i *Kristeligt Dagblad* anklagede kritikere biskopperne for at ”spænde kirken for en klimapolitisk vogn” (Høgh 2020) og for at ”kaste kirken på klimapolitikens bål” (Bramming 2020) med en lignende argumentation.

Andre, jeg mødte, argumenterede for, at klimaproblematikken ikke først og fremmest var politisk, men *teologisk*: Gud har skabt verden – den er ’Guds skaberværk’ – og menne-

² Referat fra bispemøde den 3. og 6.–8. januar 2020 i Københavns Stift. Hentet fra www.folkekirken.dk, 2. juli 2025.

skene er blevet givet ansvaret for at passe på alt det skabte, som en daværende biskop skrev i sit nyhedsbrev til stiftet (Fischer-Møller 2020). Dette synspunkt blev også fremført af præster med forbindelse til Grøn Kirke-netværket,³ der siden 2007 har argumenteret for, at kirkerne både bør passe på skaberværket ved at lave praktiske tiltag – for eksempel sortere affald, reducere energiforbruget i kirkebygningerne og øge biodiversitet på kirkegårdene – og ved at inspirere mennesker i dag til at gentænke deres forhold til naturen (Grøn Kirke 2024). Fra denne kant mødte biskoppernes udtalelse begejstring.

Men sådanne teologiske argumenter blev så mødt af en teologisk modkritik: at påstå at kristendommen anviser noget som helst om, hvordan mennesker skal agere i forhold til et verdsligt anliggende som klimaforandringer, var ifølge visse kritikere ”gerningsretfærdighed ved højlys dag”, som Marie Høgh skrev i en kommentar i *Jyllands-Posten* (Høgh 2020). Ifølge Høgh og andre fra den Tidehvervske kirkefløj, er det forkert at påstå, at en bestemt slags handling i den verdslige sfære skulle være særlig ’god’ eller særlig ’etisk’ ud fra en kristen optik. Kristendom vedrører tro og det enkeltes gudsforhold, ikke gerninger eller en såkaldt ’kristen etik’. Hvis kirken begynder at prædike en bestemt adfærd, så ”moraliserer” den, og deler mennesker op i syndere og frelste (Høgh 2020). Folkekirken – som en præst, jeg talte med, sagde – er også for den konventionelle landmand, som ikke skal føle sig mere udskammet end andre sognebørn til gudstjenesten om søndagen.

Endelig var der også en del kirkelige aktører, der pegede på, at folkekirken slet ikke behøvede at have alle disse diskussioner af politik og teologi, fordi det egentlig blot handler om, at folkekirken er en *offentlig institution*, og som alle andre offentlige institutioner burde støtte op om den demokratisk valgte regerings målsætninger. Sådant en argumentation blev fremført til en del forskellige provsti- og stiftsudvalgsmøder, jeg deltog i, i forbindelse med at sådanne organisatoriske instanser ville iværksætte klimatiltag eller -politikker. Folkekirken skal opføre sig ansvarsfuldt i forhold til det samfund, som den er en del af, som en provst formulerede det i et debatindlæg i *Kristeligt Dagblad* (Sørensen 2020).

Men dette viste sig også at være et kontroversielt udsagn, da der aldrig er blevet principiel enighed blandt kirkelige aktører om, hvordan kirke-stat-forholdet bør være.⁴ Resultatet af denne principielle uklarhed om folkekirkens forfatning er, at ledelse i folkekirken ofte er til debat. Der har med jævne mellemrum været nedsat udvalg, der havde til formål at komme med bud på styringsreformer, men ingen af forslagene er blevet realiseret. At dømme fra debatterne i den kirkelige presse, er noget af det eneste, mange på nuværende tidspunkt er relativt enige om, at ingen har bemyndigelse til at tale på vegne af eller påkalde sig ledelsesansvaret for folkekirken *som helhed*. Det synspunkt formulerede tidligere kirkeminister Birte Rønn Hornbech i karakteristisk skarp stil, da hun i en kritisk kommentar til en biskops klimaengagement skrev, at ”hvad 10 biskopper

³ Grøn Kirke er dels en formel arbejdsgruppe under Danske Kirkers råd med skiftende repræsentanter for kirkesamfundene og dels et netværk bestående af de kirker, der har opnået status som ’grønne kirker’. De 381 kirker, der i skrivende stund har opnået denne status, har gjort det ved at iværksætte mindst 26 af de 50 grønne tiltag, som Grøn Kirke har oplyst på deres såkaldte ’tjekliste’. Tiltagene strækker sig over en bred vifte af domæner i kirkerne og er både af praktisk og religiøs karakter.

⁴ Af grundlovens §66 fremgår det at ”Folkekirkens forfatning ordnes ved lov”, hvilket er en såkaldt ’løfteparagraf’, der angiver, at løftet om en forfatning vil indfris på et senere tidspunkt. Det er det ikke blevet endnu. Folketinget har bemyndigelse til at lovgive på det kirkelige område (hvilket er den anden betydning af §66 (Christoffersen 2012)) og er i den forstand folkekirkens juridiske overhoved, men en egentlig, principiel forfatning er det aldrig blevet til.

udtaler i kor, svarer til koret af 10 grønthandlere” (Rønn Hornbech 2019). Med det mente hun, at biskopperne kan tale lige så lidt på vegne af folkekirken, som andre kan. Rønn Hornbechs udtalelse er selvfølgelig polemisk, men den udtrykker alligevel en udbredt opfattelse – og værdsættelse – af folkekirkens decentrale styringsform (Sløk 2009). Ledelsesansvaret i folkekirken er distribueret mellem mange forskellige instanser og positioner: menighedsråd, biskopper, provstiudvalg, præster, kirkeministeriet, har alle deres ledelsesopgaver og -områder, men ingen kan tale eller bestemme på vegne af dem alle sammen. Der er ikke en ærkebiskop eller en synode, men selvstændige sogne og et levende medlemsdemokrati. At ingen kan tale på vegne af hele folkekirken, er et væsentligt grundlag for at have en ’rummelig’ folkekirke med plads til mange forskellige overbevisninger.

Og det er netop værdien af at være ’rummelig’, jeg vil kigge nærmere på i det næste afsnit, da det måske især var denne kerneværdi, der potentielt kunne trues af kravet om en fælles folkekirkelig klimaindsats.

Den rummelige folkekirke

Folkekirkens decentrale struktur kan ifølge organisationsteoretiker (og teolog) Camilla Sløk (2009) begrundes teologisk: Den danske folkekirke er en luthersk-evangelisk kirke, og det betyder, at den enkeltes tro er i centrum, og at den kirkelige institution som sådan ikke bør have magt (Sløk 2009). Luthers princip om ’det almindelige præstedømme’ vægtes højt (Iversen m.fl. 1996), og der henvises ofte til Luthers udsagn om, at ”Enhver, som er krøbet ud af dåben, er lige meget præst og biskop” (Folkekirken.dk 2025). Det vil sige, at alle kristne er lige overfor Gud, og at dem, der varetager et kirkeligt embede, ikke er tættere på Gud eller har patent på den rette tro af den grund.

Men en lige så brugt reference blandt fortalere for en decentral kirkeorganisation, er idéen om den ”rummelige folkekirke” (Rasmussen 2010; Rasmussen 2021). Rummelighed er, hvad man med antropolog Joel Robbins udtryk kan kalde en ”dominerende kulturel værdi” (2013) i folkekirken, idet princippet om rummelighed på mange måder organiserer kirkelivet i både institutionel og teologisk forstand. I Betænkning 1544, en af de seneste rapporter om folkekirkens styringsform, fremhæves ’rummelighed’ således som et af syv pejlemærker for folkekirkens styring (Kirkeministeriet 2014). Folkekirkens ’rummelighed’ defineres her som det, at forskellige kirkesyn kan rummes og udfoldes indenfor folkekirken; at der er plads til teologiske uenigheder, samt at man på lokalt sogneniveau kan organisere sig, som man selv ønsker (Kirkeministeriet 2014). Der skal med andre ord være plads til mange slags medlemmer og menigheder i folkekirken. Dette hænger både sammen med den lutherske (og grundtvigske (Rasmussen 2021)) betoning af trosfrihed og med at folkekirkens selvforståelse af at være *hele* folkets kirke (Dabelsteen 2012).

At være ’rummelig’ kan ses som en løsning på den spænding mellem frihed og orden, enhed og forskellighed, som folkekirken har skullet forholde sig til lige siden sin etablering i junigrundloven 1849, hvor kirken skulle overgå til at være den nationale kirke i et folkestyre (Holm 2012). Kirkehistoriker Anders Holm (2012) beskriver, hvordan det religiøse landskab i Danmark var præget af vækkelser på denne tid. Der fandtes i midten af 1800-tallet en række forskellige kirkesamfund, der på trods af alle at være protestantiske, var uenige om centrale kristne anliggender, såsom dåb og frelse, det verdslige

livs moral, helligåndens virke, og biskoppers autoritet. Under kirkeforfatnings- og grundlovsforhandlingerne, var der ikke enighed om, hvordan kirken skulle konstitueres, det vil sige hvordan den skulle ledes og af hvem (Holm 2012). En af uenighederne handlede om, hvordan og hvor mange af de forskellige kirkelige retninger, der skulle kunne rummes i den nye, nationale kirke (Holm 2012; Rasmussen 2021). For blandt andet N.F.S. Grundtvig (1783–1872), der var en af de deltagende parter i kirkeforfatningsdiskussionerne, var det væsentligt, at de forskellige protestantiske kirkeretninger skulle kunne rummes indenfor kirken, da han mente, at den nye kirke skulle bygges på trosfrihed, have så lidt læretvang som mulig og være hele *folkets* kirke (Holm 2012, 179). Grundtvig argumenterede derfor for præstefrihed og muligheden for sognebåndsløsning, og fremsatte hvad Holm udlægger som en ”små-anarkistisk tanke om at flytte alle frikirkerne ind i folkekirken” (Holm 2012, 173–176).

Da der aldrig blev enighed om en forfatning, blev folkekirken ikke helt som i Grundtvigs vision, men idéen om at gøre folkekirken rummelig fremfor snæver, og at lade den være ledet nedefra, fra menighederne, fremfor fra centralt hold (for eksempel en ærkebiskop eller en synode) har domineret en stor del af de love, der senere er blevet vedtaget på kirkeområdet (blandt andet loven om sognebåndsløsning). Visionen om en rummelig folkekirke for hele folket har med andre ord været et ledende motiv for folkekirken lige siden dens fødsel.

Det er også en af grundene til, at det faldt mange for brystet, at biskopperne foreslog, at folkekirken skulle til at tale om klima i 2020. For ligesom at der er repræsenteret et bredt repertoire af kristendomme i folkekirken (Rubow og Engdahl-Hansen 2015), er der også repræsenteret mange forskellige holdninger til klimaforandringer – lige så mange, som der er udenfor folkekirken, som en præst sagde til mig – og de skal allesammen kunne rummes i folkekirken.

Fra kontrovers til fælles folkekirkeligt projekt

I juni 2020 vedtog Folketinget en national klimalov, der forpligtede Danmark på at reducere sin CO₂-udledning med 70% inden 2030 (Klima-, Energi- og Forsyningsministeriet 2021). Selvom folkekirken ikke var nævnt i klimaloven, blev det ifølge en repræsentant for Landsforeningen af Menighedsråd, sagt ret direkte i dialoger mellem kirkeministeren og kirkelige aktører, at hvis ikke folkekirken selv tog initiativ til at bidrage til den grønne omstilling og de nationale reduktionsmål, så ville der komme lovgivning på området (Ank 2021). Flere refererede desuden til et beslutningsforslag, der var blevet fremsat i Folketinget i januar 2020, som gik på, at al folkekirkens jord skulle drives økologisk, som et tegn på, at der ulmede et politisk pres på folkekirken i forhold til at forholde sig til klimadagsordenen (Folketinget 2020).

De folkekirkelige aktører befandt sig således i et krydspres: på den ene side var udsigten til statslig indblanding en trussel mod den adskillelse af stat og kirke, som mange mener er så afgørende for, at kirken er en *folkekirke* og ikke en *statskirke*. Få i folkekirken er glade, når Folketinget selv tager initiativ til at lovgive på kirkeområdet, især hvis det indebærer, at holdninger blandt folkekirkelige mindretal tilsidesættes. For at undgå, at det ville ske, måtte folkekirkens aktører altså selv handle på klimaområdet på en måde, der var tydelig udadtil. Men på den anden side var udsigten til, at nogen skulle formulere en fælles tilgang til klima på vegne af hele folkekirken, en trussel imod det førnævnte

princip om rummelighed. Derfor var der grænser for, hvad den kirkelige institution som samlet hele kunne love og mene i forhold til klimaindsatser.

Det satte folkekirkens aktører i et dilemma: Hvordan kunne man undgå, at staten traf beslutninger på vegne af folkekirken, og at ingen i folkekirken gjorde det på vegne af andre? Hvordan kunne folkekirken i en sådan situation bevare sin rummelighed og beskytte sognenes selvstændighed?

I løbet af 2020 arbejdede udvalg på flere niveauer og akser af den folkekirkelige institution sammen og parallelt på diverse svar og løsningsforslag for at imødekomme problemet (og, ifølge nogen, muligheden for at gøre folkekirken relevant), og i slutningen af 2021 lancerede en koalition af folkekirkelige aktører et projekt og en hjemmeside, der slet og ret hed Folkekirkens Grønne Omstilling (herfra FGO). Projektet var blevet til i et samarbejde mellem Landsforeningen af Menighedsråd, biskopperne, Provsteforening og det daværende Kirkeministerium, og var finansieret af Folkekirkens Udviklingspulje. Selvom FGO blot var 'et projekt', der skulle løbe i fire år (2021–2025), fremstår det, blandt andet på grund af sit navn, sin brede repræsentation af folkekirkelige aktører og det faktum, at projektets hjemmeside bærer folkekirkens officielle logo, som folkekirkens samlede, officielle tilgang til grøn omstilling.

Folkekirkens parter havde altså fundet en måde, hvorpå den som "samlet organisation ville bidrage til samfundets grønne omstilling" (FGO 2021), og dette tilsyneladende uden at tiltaget blev tolket som kontroversielt. Hvor der i januar 2020 opstod kontrovers, da biskopperne foreslog, at folkekirken burde støtte op om de nationale klimamål, blev lanceringen af Folkekirkens Grønne Omstilling i 2021 taget imod uden den store offentlige debat. Hvordan var det lykkedes at give folkekirken én fælles stemme på klimaområdet? Hvordan kan det være, at FGO blev accepteret som et projekt, der kunne udtale sig om, at der eksisterede en grøn omstilling i folkekirken?

Jeg vil i det følgende argumentere for, at det var den helt særlige numeriske tilgang, FGO gjorde til omdrejningspunkt for sin indsats, der gjorde det muligt for folkekirkens parter at etablere, hvad der ligner et officielt folkekirkeligt omstillingsprojekt: det var, vil jeg hævde, ved at centrere indsatsen om CO₂-kortlægninger (og ikke for eksempel et reduktionsmål eller kristen miljøetik), at det blev muligt for folkekirken at komme ud af det førnævnte krydspres.

Tal kommunikerer handlekraft

I den oprindelige projektbeskrivelse kan man læse, at FGOs overordnede mål var: 1) at de enkelte provstiudvalg i samarbejde med menighedsrådene skulle have formuleret deres egne grønne strategier inden 2025; 2) at der skulle være udviklet værktøjer, vejledninger og inspirationsmaterialer, som sognene og provstierne kunne bruge i realiseringen af sådanne strategier; 3) at eventuel lovgivning, der hindrer eller forsinker bæredygtige initiativer, skulle foreslås justeret; og 4) at en kortlægning af folkekirkens samlede CO₂-aftryk skulle være gennemført i begyndelsen af projektperioden for at etablere en *baseline*, således at resultaterne af de lokale indsatser (som projektet var sat i verden til at tilskynde) kunne måles ved en fremtidig CO₂-kortlægning (FGO 2021).

Projektets opgave var således primært at indsamle og formidle viden for herigennem at inspirere sogne, provstiudvalg og andre lokale kirkelige instanser til *selv* at tage grønne initiativer (og så, forhåbentligt, kunne dokumentere effekten af dem ved fremtidige CO₂-kortlægninger). Selvom alle relevante kirkelige aktører var repræsenteret i programmets

styregruppe (for at sikre at ingen af dem talte for meget på vegne af nogen), var det aldrig meningen, at projektet skulle have mandat til at træffe beslutninger på vegne af hverken folkekirken eller de enkelte sogne i forhold til hvilke mål, de skulle nå, eller hvad de præcist skulle gøre. Som det understreges i projektbeskrivelsen, var det væsentligt for de involverede parter i projektgruppen, at det var de *lokale* indsatser i menighedsråd og provstiuvalg, der skulle styrkes af frivillighedens vej. Ifølge projektlederen, som blev ansat i slutningen af 2021, og som jeg interviewede i begyndelsen af 2022, kunne projektet kun videreformidle viden, motivere og inspirere, men ikke tvinge nogen til at gøre noget. Dette var et vigtigt grundlag for samarbejdet, at man var enig om, at initiativ, handling og midler bør komme *nedefra*.

Helt fra begyndelsen var projektets kommunikationsstrategi meget omhyggelig med at kommunikere, at FGO var sat i verden for at støtte initiativer i sognene og *ikke* for at træffe *top-down* beslutninger på hele folkekirkens vegne. Men projektet syntes at skulle signalere noget andet udadtil: nemlig at folkekirken, som en "samlet organisation" (FGO 2021), ville tage ansvar for den grønne omstilling. At nu ville folkekirken gøre noget. Og det, vil jeg hævde, særligt var noget løftet om *CO₂-kortlægningen* signalerede, idet en sådan kortlægning dels kunne repræsentere *hele* folkekirken og signalere en effektiv tilgang. Med andre ord var var løftet om en *CO₂-kortlægning*, allerede inden at tallene kunne fremvise eventuelle reduktioner, en central komponent i projektets måde at overbevise om folkekirkens klimaengagement.

For tal er "overbevisende", fortalte en provst mig, da jeg interviewede ham om et ambitiøst *CO₂-kortlægningsprojekt*, han havde gennemført i sit provsti kort tid efter biskoppernes udmelding, og lang tid før FGO blev etableret; et projekt, som har fået pioneragtig status i kirken, da det var sin første af sin slags og sidenhen har inspireret flere lignende projekter, herunder FGO. I mit interview med provsten forklarede han mig, at han oprindeligt havde fået idéen til en *CO₂-kortlægning*, da han havde set en biskop forsøge at forklare, hvad biskopperne egentlig havde ment, da de skrev i deres mødereferat, at folkekirken burde bidrage til regeringens reduktionsmål. Biskoppen var, ifølge provsten, blevet lidt "spag i mælet", da han blev spurgt om, hvordan man rent faktisk kunne nedbringe kirkens *CO₂-udslip* med 70%. På provsten virkede det som om biskopperne "gav udtryk for gode, men abstrakte intentioner", og at de ikke havde nogen reel idé om, hvordan det faktisk kunne gribes an. Provsten så det som en udfordring, fortalte han mig: Han ville bevise, at kirken faktisk var i stand til at *gøre* noget; at den var i stand til at handle og ikke bare tale.

For at indsatsen i kirken skulle være effektiv, sagde han, var der brug for empiri; for tal og data. Provstiet ansatte derfor en professionel energikonsulent til at udføre en komplet *CO₂-kortlægning* af provstiet – et projekt, der vækkede opsigt på grund af dets omfang og fordi ingen tidligere havde arbejdet med at opgøre *CO₂* i folkekirken. Kortlægningen blev offentliggjort i en rapport, der hurtigt blev et centralt referencepunkt for andre kirkelige aktører, der engagerede sig i, hvordan kirken kunne forholde sig til klimaforandringer. Projektet repræsenterede ifølge provsten og andre, der kommenterede på det, en *operationel* tilgang til grøn omstilling; en teknisk og videnskabelig tilgang, hvis effekt ville være målbar og konkret.

Men provsten fortalte mig også, at det ikke kun var for at gøre indsatsen effektiv, at han ville benytte sig af *CO₂-data*. Det var også for at skabe *troværdighed* og *opbakning* til hans projekt. Han forklarede, at det at bruge tal skaber legitimitet omkring de "historier", man fortæller, og bidrager til at engagere folk i dem. Han beskrev *CO₂-rapporten* netop

som ”en historie understøttet af tal”, og sagde at tallene er det, der skal overbevise folk om budskabet. I dette tilfælde altså at kirken kan og vil *handle* på den grønne omstilling. Ifølge provsten selv bør kirkens klimainsatser handle om meget mere end blot at opnå CO₂-reduktioner: den bør handle om at motivere til et bredere engagement i klimakrisen, som for ham at se også har med kristne begreber om forvalterskab og næstekærlighed at gøre. Men for at motivere til et sådant engagement i hans eget provsti, havde det altså været tallene, der virkede: den data-centrerede tilgang fremstillede provstiet som ”frontløbere” i kirkens grønne omstilling, fordi det havde en operationaliserbar, evidensbase-ret tilgang.

Provsten appellerer her, vil jeg hævde, til den ’mekaniske objektivitet’, som videnskabsteoretiker Theodore Porter argumenterer for at tal tillægges i videnskab såvel som politisk forvaltning i dag (Porter 1995, ix). På baggrund af sine historiske undersøgelser af, hvordan tal virker og bliver forstået indenfor naturvidenskab og offentlige forvaltningspraksisser, hævder Porter, at tal og beregninger opfattes som værende fri for subjektiv fortolkning, fordi produktionen af tal er baseret på klare regler og metoder (Porter 1995). ”Rules”, skriver Porter, ”are a check on subjectivity: they should make it impossible for personal biases or preferences to affect the outcome of an investigation” (Porter 1995, 4). Tal bliver opfattet som troværdige og tillidsvækkende, da de, i modsætning til politikere eller endda videnskabsfolk, foregiver at være neutrale og uvildige (Porter 1995). At begrunde sine beslutninger med tal, afpolitiserer dem, idet tallene tilsyneladende taler deres eget tydelige sprog.⁵

Det er dette tydelige, objektive sprog, provsten gerne ville benytte sig af, da han ville vise, at kirken kan gøre meget mere end blot at ”give udtryk for gode intentioner” ved at igangsætte en CO₂-kortlægning. På den ene side argumenterede han for, at hvis kirkens indsats skulle være effektiv, så måtte man basere sine tiltag på videnskabelige data og tal. På den anden side antydede han, at CO₂-projektet også var et *strategisk* redskab, der skulle engagere og mobilisere folk mere generelt i klimaproblematikken ved netop at love effektivitet. At basere sin tilgang på tal gør den overbevisende.

Selvom projektlederen for Folkekirkens Grønne Omstilling ikke beskrev løftet om en landsdækkende CO₂-kortlægning som et strategisk, kommunikativt redskab, gav også han udtryk for, at det var helt afgørende for projektets legitimitet, at det involverede produktionen af data og tal. Det var essentielt, at projektet kunne fremvise resultater, der kunne måles kvantitativt og ikke kun kvalitativt, og at resultaterne var så uomtvistelige, at de bogstaveligt talt kunne ”slås op på kirkedøren”, som han sagde. Dette er i tråd med projektbeskrivelsen for FGO, hvor der står, at projektets parter arbejder ud fra:

en anerkendelse af, at folkekirkens legitimitet i nationale debatter om den grønne omstilling blandt andet afhænger af folkekirkens evne til at dokumentere og synliggøre lokale fremskridt og resultater med samlet statistik, viden og kommunikation (FGO 2021).

Data – såsom CO₂-kortlægninger – er med andre ord væsentlige for at kunne kommunikere, at kirken agerer som en ansvarlig organisation i den grønne omstilling. Og det var netop det, regeringen havde krævet af folkekirken, hvis ikke den skulle blande sig i folkekirkens forhold.

⁵ Som jeg vil komme ind på senere i artiklen, er Porter også optaget af, at tal skjuler lige så meget, som de afslører, så når han er optaget af ’mekanisk objektivitet’ er det idéen om den, snarere end dens realitet.

Porters forslag om at tænke på tal som en *technology of distance* (1995) får her en ganske bogstavelig betydning: For FGO kan siges at bruge tal – i form af CO₂-kortlægninger – som en måde at overbevise staten om folkekirkens ansvarlighed for at afholde staten fra at blande sig. Det er Porters tese (1995), at tal spiller en stor rolle i offentlig ledelse og politik i dag, fordi tal kan bruges til at skabe tillid mellem parter i et samfund, som ikke er baseret på personlige relationer. Tal kan fungere som et fælles sprog mellem nogen, der ikke kender hinanden, fordi de gengiver noget i ”en genkendelig, standardiseret form” (Porter 1995, xxi), som gør det muligt for nogen, der ikke var til stede, at forstå, hvordan noget fungerede (Porter 1995). I kraft af deres standardiserede form, bliver tal, som nævnt tidligere, ydermere forstået som objektive repræsentationer af det, de beskriver. Når Porter beskriver tal som en *technology of distance*, er det fordi tal muliggør, at kommunikerende parter ikke behøver at kende hinanden personligt for at kunne have tillid til hinandens beskrivelser af verden. Af tillid til tallene, følger tillid til hinanden. Og løftet om tallene syntes at kunne fremstille folkekirken som en ansvarlig aktør i regeringens øjne.

I sit filosofiske arbejde med moralsk subjektivisering, peger Judith Butler (2005) på, at det engelske begreb *accountability*, der på dansk kan oversættes til ’ansvarlighed’, men også ’forklarlighed’, netop har denne dobbelte betydning: *accountability* henviser både til, hvad det er muligt for et subjekt at blive ’holdt ansvarligt for’, og til hvordan et subjekt kan gøre sig selv ’forståeligt’ for andre (2005). Ifølge Butler bliver et ’ansvarligt subjekt’ til i relation til en Anden, der kræver af det, at det gør sig selv forståeligt i moralske termer (Butler 2005). Den Andens spørgsmål om, hvem du er og om du er et ansvarligt subjekt, skriver Butler, kræver, at du ’forklarer dig selv’ (dvs. ”giving an account of oneself”), og at du gør det på en måde som er forståelig – og moralsk acceptabel – for den Anden. Måden hvorpå et subjekt forklarer sig selv på, må altså være forankret i en ”fælles forståelseshorisont” (Butler 2005), der definerer, hvilke moralske spørgsmål, der kan formuleres, og hvilke moralske vurderinger der kan foretages (Butler 2005).

Det moralske subjekt, jeg i denne sammenhæng er optaget af, er folkekirken, og dens Anden, staten. CO₂-tal og reduktionsmål er den danske stat (og offentligheds) primære sprog, når det kommer til at holde andre og sig selv ansvarlige for den grønne omstilling. CO₂-udledninger udgør, kan man sige, en slags fælles forståelseshorisont, et fælles sprog, for den grønne omstilling i Danmark. Når kirken bruger CO₂-tal som sprog for sin grønne omstilling, er det for at fremstille sig selv som en ansvarlig organisation i statens øjne. Tallene bringer folkekirkens spredte klimainsatser tæt nok på til, at staten kan ”se” dem og stole på, at folkekirken virkelig tager ansvar på egen hånd, hvilket gør statslig indgriben unødvendig.

Ved at forstå tal som en teknologi, der både overkommer og vedligeholder afstand, vil jeg altså hævde, at man kan forstå FGOs løfte om at overvåge kirkens CO₂-aftryk som en *accountability*-praksis, der både skaber en nødvendige nærhed mellem staten og kirken og en ønsket afstand imellem dem.

Men hvorfor blev en sådan opgørelse af CO₂-udledninger accepteret som en måde at repræsentere hele folkekirkens (potentielle) grønne omstilling på og ikke affejet internt – som biskopperne var blevet det – som et grundlæggende ’gerningsretfærdigt’ projekt? Dette, foreslår jeg, har at gøre med den måde, hvorpå tal skjuler lige så meget, som de fortæller (Porter 1995).

Tal skjuler lige så meget, som de viser

Som nævnt peger Porter (1995) på, at opgørelsen af noget i tal indebærer, at der skabes en afstand mellem tallene og den virkelighed, de skal repræsentere. Med det mener han, at tal udviser særegenhederne ved de ting, der tælles (Espeland 1997; Dalsgaard 2013). Meget få tal og kvantitative termer giver komplette og nøjagtige beskrivelser af verden; i stedet opsummerer de snarere bekvemt komplekse relationer (Porter 1995, ix). Samtidig med at tal muliggør, at viden kan rejse over afstande, skaber de altså også afstand ved at ”udviske det lokale, det personlige og det særlige” (Espeland 1997, 1107). Som Espeland skriver med henvisning til Porter:

To scientists dispersed around the world, numbers offer the common language of quantity, while imposing a universalizing discipline that transcends the physical and cultural distance between them. This discipline that brings proximity erects at the same time, however, a new form of distance because it erases the local, the personal, and the particular. Standardizing calculations makes the characteristics of those creating and manipulating the numbers less salient, inserting distance between the numbers and their users. (Espeland 1997, 1107).

Porter (1995) definerer derfor tal som en *technology of distance*, fordi tal både muliggør, at viden kan rejse på tværs af afstande, og at de kan det, fordi de er ét skridt adskilt fra den konkrete, partikulære virkelighed, de bruges til at beskrive.

Denne distance mellem tallene og den kontekst, de bliver produceret i, har – vil jeg hævde – været afgørende for, at FGO har kunnet tale på vegne af hele folkekirken uden at blive anklaget for at være ’gerningsretfærdig’ eller at true sognenes autonomi: det er fordi tallene udelukkende siger noget om CO₂-udledninger, og ikke siger noget om de partikulære kontekster, disse udledninger beregnes i. Tallene fortæller ikke noget om de mange forskellige politiske og teologiske fortolkninger af klimaforandringer og meninger om folkekirkens rolle i forhold til at afbøde dem, der findes i sognene. En CO₂-kortlægning er, kan man sige, en ufarlig måde at tale på vegne af folkekirken på, fordi tallene ikke opsummerer andet end sognenes CO₂-udledninger, og på den måde lader andre – teologiske eller politiske – forskelle glide i baggrunden.

For at lade især teologiske uenigheder glide i baggrunden, var ifølge en af de personer, der har været involveret i FGO siden projektets etablering, og som jeg interviewede i begyndelsen af 2022, afgørende for, at FGO kunne få bredere opbakning end de indsatser, der havde været tidligere. Det gjaldt blandt andet biskoppernes udmelding i 2020, men måske særligt arbejdsgruppen Grøn Kirke under Danske Kirkers Råd, der siden 2007 (som stort set de eneste) har opfordret kirker til at gøre klima til et kirkeligt anliggende – og det i både praktisk og teologisk forstand. Ifølge Grøn Kirke er klimakrisen ikke blot en biologisk, teknologisk, og økonomisk krise, men er også en moralsk og *åndelig* krise, som der står i deres officielle grundlag (Grøn Kirke 2024). Og det er særligt i forhold til det sidste, at kirkerne har en særlig rolle at spille, ifølge Grøn Kirke (Grøn Kirke 2024).

Da jeg interviewede den førnævnte person, som har været engageret i FGO, beskrev han Grøn Kirke som en slags forgænger for FGO. Men han beskrev dem også som ”gummistøvleteologer” fordi de ligesom 1970ernes ”gummistøvlebiologer” og ”kratluskere” havde været frontløbere for miljødagsordenen, men på en måde, der ifølge min informant, måske nok havde været for radikal til nogensinde at blive mainstream. ”Gummistøvlebiologerne fra 1970erne var jo også sådan nogle typer, der gik i islandske

sweatre og røg ’sjov tobak’”, som han sagde. Altså ikke nogen som alle kunne identificere sig med. Og sådan var det også med Grøn Kirke, mente han, når de insisterede på at tale om klimakrisen i teologiske termer.

Ifølge ham, såvel som andre, jeg talte med, inklusive medlemmer af Grøn Kirke selv, var dette måske en af årsagerne til, at Grøn Kirke i 2021 ikke havde formået at tiltrække mere end 10% af folkekirkens sogne (i 2025 er det dog tættere på 15%): Der er grænser for, hvor mange, der kan samles om Grøn Kirkes teologisk-begrundede udlægning af kirkens ansvar i forhold til klimaforandringer.

Ifølge min informant fra FGO var det derfor afgørende, at det landsdækkende projekt talte *så lidt om teologi som muligt*, hvis man ville have alle med. Det kan virke paradoxalt, givet at vi taler om kirken, sagde han. Men når noget bliver gjort til et teologisk spørgsmål, fortsatte han, vælter det frem med meninger og forskellige fortolkninger, og det bliver svært at nå dertil, hvor man faktisk kan handle. Teologiske perspektiver er da også påfaldende fraværende på FGOs hjemmeside og i det materiale, der distribueres fra den.

Det var ikke helt sådan, det begyndte. For når jeg læser korrespondancerne og udkastene til projektbeskrivelsen for FGO,⁶ kan man se, at der faktisk var en hel del teologiske formuleringer i begyndelsen, men at de langsomt er blevet færre, indtil de på FGOs hjemmeside nærmest er forsvundet. I de første udkast til projektbeskrivelsen, var der listet fem indsatsområder: Folkekirkens jorder, energi og bygninger, affald, indkøb og transport, og så noget, der hed ”mening”. Denne femte indsats var begrundet i kristne argumenter om ”forvalterskab” og angav, at folkekirkens formål var at tilbyde samfundet nye ”erkendelsesdimensioner” i forhold til menneskets rolle i verden. Den femte indsats blev omformuleret en hel del gange i løbet af processen, og mange af de teologiske formuleringer sorteret fra (dog står der stadig et par linjer i den projektbeskrivelse, som man ved hjælp af et link kan tilgå på FGOs hjemmeside), indtil den femte indsats i skrivende stund angives som ”inspiration og samskabelse” på FGOs hjemmeside. Her omtales folkekirken også primært som ”Danmarks største civilsamfundsorganisation” fremfor som en religiøs institution.

Dette behov for at rense folkekirkens fælles tilgang til klima for teologi, blev beskrevet for mig af en biskop, jeg interviewede i forbindelse med mit feltarbejde. Han havde været engageret i den grønne dagsorden i mange år, men var – ifølge ham selv – blevet mødt med en del skepsis blandt sine bispekollegaer. De havde generelt været positive overfor at lave praktiske tiltag, men havde modsat sig at blande teologi ind i det. Biskoppen morede sig lidt over det, for hvordan ville en artikel i *Kristeligt Dagblad* med titlen ”Biskopper vil ikke tale teologi” mon blive taget imod?

Ud fra samme modstand mod at blande grøn omstilling og teologi sammen, gør FGO sig meget umage med at præsentere sig som et grundlæggende pragmatisk, teknisk og videnskabeligt baseret projekt, der beskæftiger sig med ting, som man kan ”drage entydige konklusioner om” som FGOs projektleder sagde til mig, da jeg interviewede ham. Det skal være noget kirkelige aktører kan samles om, sagde han, på trods af deres interne forskelligheder og uenigheder på andre områder. Da folkekirkens aktører skulle finde fælles fodslag og komme til en form for enighed om, hvad deres fælles klimaindsats kunne bestå i, var det sproget, de kunne komme frem til, altså *tal* fremfor *teologi*.

⁶ Jeg fik den 9. marts 2023 aktindsigt i kirkeministeriets arbejde med projektet i perioden november 2020–januar 2022.

Dette er interessant, for hvis man sammenligner folkekirken med de nationale kirker i vores nabolande – fremfor med for eksempel andre civilsamfundsorganisationer – er forskellen alligevel slående. Kigger man for eksempel på Svenska Kyrkans officielle ”färdplan för klimatet” (Svenska Kyrkan 2019), er det tydeligt, at det her er et trossamfund, der udtaler sig: Den svenske kirkes strategi indledes med en salme om Guds skaberkraft og -værk og fremfører teologisk begrundede argumenter om menneskets forvalterskab og påstande om, at mennesket ikke har levet op til dette men gennem århundreder er ”gått över sina egna och skapelsens gränser” (Svenska Kyrkan 2019, 2). I den norske kirkes ”Klimamelding for Den norske kirke” (Den norske kirke 2015) står der med store bogstaver på første side af det 51 sider lange dokument: ”Meldingen må også synliggjøre og etterspørre hvordan dette perspektivet er ivarettatt i andre arbeidsområder som diakoni, trosopplæring og gudstjenesteliv” (Den norske kirke 2015). Den norske kirkes klimaindsats lægger dermed vægt på, at en grøn omstilling i lige så høj grad må berøre kirkens ”indre anliggender”, for at bruge et begreb fra den danske kontekst, som det berører energiforbrug og sprøjtemidler. Også den engelske kirkes klimaindsats ”Net zero carbon route-map” præsenteres på kirkens officielle hjemmeside i en video, hvor en række præster udlægger budskabet om det kristne forvalterskab hen over billeder af smukke kirkerum, storslåede landskaber, får, mennesker og regnbuer (Church of England 2022). Præsterne afslutter med hver især at bede for, at forandringerne – med Guds hjælp – vil kunne lykkes.

I en sammenligning med disse nationale kirkers tilgang til grøn omstilling er det tydeligt, at den danske folkekirke skiller sig ud. For hvor de andre kirker meget tydeligt begrunder deres klimaindsats kristent-teologisk og foreslår tiltag på tværs af praktik, diakoni og forkyndelse, er den danske folkekirkens indsats stort set rensat for teologiske termer. Den folkekirkelige indsats begrundes ikke i for eksempel forvalterskabstanken eller skabelsesteologi, men i at folkekirken er omfangsrig i medlemmer og materiel, og derfor har mulighed for at påvirke samfundets generelle grønne omstilling. Folkekirken beskrives ikke som trossamfund men fremstår snarere som en civilsamfundsorganisation. Modsat de førnævnte nationale kirker, skiller den danske folkekirke således de ydre anliggender fra de indre, teologi fra mursten, når det kommer til klimaspørgsmålet. Og det gør de, som jeg har vist, fordi folkekirkens rummelighed og decentrale ledelsesstruktur ikke tillader, at folkekirken skulle have en samlet analyse af, eller mening om, klimaforandringer.

Men hvis der er (teologiske, politiske og organisatoriske) uenigheder om hvorvidt, hvordan, og på hvilket grundlag folkekirken skal gennemføre en grøn omstilling, forstyrrer disse forskelle ikke præsentationen af tal om folkekirkens CO₂-udledninger. CO₂-tal siger ikke noget om de forskellige meninger om klima og kirken, eller de ambitioner der findes (eller ikke findes) i de enkelte sogne hvor CO₂-kortlægningerne udføres. Tal om CO₂-udledninger, kan man sige, opfattes som værende tilstrækkeligt adskilt fra folks holdninger og intentioner til at de faktisk kan få lov til at tale på folkekirkens vegne. CO₂-kortlægningen gjorde det muligt for folkekirken og dens grønne omstilling at blive præsenteret som en helhed; som ”en samlet organisation”, der bidrager til den grønne omstilling uden at true de enkelte medlemmer eller sognes ret til at have deres egen mening. Folkekirken kan godt have ét aftryk og mange stemmer.

Konklusion

I denne artikel har jeg har vist, hvordan CO₂-kortlægninger blev brugt i den danske folkekirkes forsøg på både at præsentere sig selv som en ansvarlig organisation, der bidrager til den grønne omstilling *og* beskytte folkekirkens rummelighed og sognenes autonomi ved ikke at tale for meget på alles vegne. Tal, der viser folkekirkens CO₂-aftryk, undslipper sig den folkekirkelige modstand mod enighed, da tallene faktisk *ikke* afslører noget om kirkemedlemmernes meninger eller overbevisninger i forhold til klima. Som metode gør CO₂-kortlægninger den grønne omstilling til et organisatorisk og teknisk problem, ikke et moralsk, teologisk eller særlig kirkeligt et. Hver menighed kan beregne deres CO₂-udledning af forskellige grunde, uden at det forstyrrer FGOs overordnede udsagn om, at folkekirken tager ansvar for den grønne omstilling (ved altså at redegøre for sine CO₂-udledninger som forhåbentligt vil blive nedbragt).

Jeg afslutter med en lille spekulation om, hvad der eventuelt kan komme til at ske, når kirkens fremtidige CO₂-udledninger en dag bliver gjort til offentligt skue. For spørgsmålet er, hvad der sker, hvis det viser sig ved en fremtidig CO₂-kortlægning, at kirken ikke har reduceret sit CO₂-aftryk nok til at imponere Folketinget eller den brede offentlighed?

Dette scenario reflekterede en provst over, da jeg interviewede ham om FGO, der på det tidspunkt lige var blevet lanceret. At lave en CO₂-kortlægning, sagde han, kunne nok ”berolige vandene” og udskyde statslig indgriben. Men med viden følger også ansvar og nye forpligtelser, sagde han. Med et alvorligt udtryk i ansigtet, tilføjede han:

Det er alt sammen meget godt blot at angive ukonkrete reduktionsmål, og at ville vise dem ved hjælp af CO₂-kortlægninger, men vi ved alle, at hvis tallene ikke kommer til at vise store nok reduktioner, så går vi ind i en ny fase: nemlig den fase, hvor der skal findes nogen, der kan stilles til ansvar.

Det, jeg beskrev i de foregående afsnit, fremstår på mange måder som et typisk eksempel på den slags *accountability*-praksisser, der opstår under neoliberale ledelsesparadigmer, hvor virksomheder (eller kirker) skal fremstille sig selv som selvmotiverede, ansvarlige aktører (f.eks. i den grønne omstilling) for at forhindre statslig indgriben eller regulering (Scott 2022). Men det bemærkelsesværdige ved folkekirken er jo, at der faktisk *ikke er nogen, der kan holdes ansvarlige*. For ligesom at ingen kan træffe beslutninger på vegne af hele kirken, er der heller ikke nogen instans eller position, der kan siges at være ansvarlig for alt, hvad der foregår i kirken. Men hvad så, hvis det kommer dertil, at kirkens indsats ikke accepteres som tilstrækkelig?

Selvom kirken bruger CO₂-tal på en lidt anderledes måde end staten, idet den ikke vil fastsætte konkrete reduktionsmål, vil man alligevel kunne hævde, at sådanne mål ligger indlejret i den metode – i det ’sprog’ (jf. Butler 2005) – kirken forklarer sig selv med, når den præsenterer sig selv som en ansvarlig organisation ved hjælp af CO₂-udledningstal. Ved at gøre sig selv forståelig for staten (og offentligheden) ved hjælp af CO₂-kortlægninger, underlægger kirken sig en ”fælles forståelseshorisont” (Butler 2005), der er defineret ved bestemte moralske koder – i dette tilfælde fordringen om at *reducere* CO₂-udledninger. Ved at redegøre for sig selv på et sprog, som staten anerkender, åbner kirken sig potentielt også for den moralske evaluering, der er indlejret i sproget selv.

Kan man ikke forestille sig, at CO₂-kortlægningen i fremtiden ikke kun vil blive brugt til at fremvise kirkens udledninger, men også til at stille krav til, hvad disse udledninger må og skal (og ikke skal) være? Det rejser spørgsmålet om, hvorvidt en anden og mindre

tilsigtet effekt af CO₂-kortlægningen kan være, at den, når den ved at fremstille kirken som en *enhed*, også kan medvirke til skabe en sådan. Det er muligt, at en fremtidig CO₂-kortlægning af kirken, kan komme til at skabe det, den beskriver: nemlig én kirke, som det er muligt at stille til ansvar og afkræve ét – ikke mange – svar fra.

At kortlægge sognenes forbrug ”ned til den mindste mikroskopiske detalje”, som redaktøren af kirke.dk skrev i forbindelse med lanceringen af FGOs første CO₂-kortlægning, ”åbner op for helt nye muligheder for mange andre økonomiske styrings- og spareforanstaltninger end dem, der udelukkende er klimarelaterede” (Gade 2024).

Referencer

- Ank, Heiner Lützen. 2021. ”Folkekirkelige aktører fik Kirkeministeriet til at droppe lovgivning i klimakampen.” Kirke.dk, 17. september 2021. <https://www.kirke.dk/folkekirkelige-aktoerer-fik-kirkeministeriet-til-droppe-lovgivning-i-klimakampen>. Tilgået 22. september 2025.
- Bramming, Torben. 2020. ”Sognepræst: Kast ikke folkekirken på klimapolitikens bål.” *Kristeligt Dagblad*, 14. januar 2020. <https://www.kristeligt-dagblad.dk/debatindlaeg/sognepraest-kast-ikke-folkekirken-paa-klimapolitikens-baal>. Tilgået 22. september 2025.
- Christoffersen, Lisbet. 2012. ”Den aktuelle danske religionsretlige model.” I *Fremtidens danske religionsmodel*, red. Lisbet Christoffersen, Lisbet Christoffersen, Hans Raun Iversen, Niels Kærgård, og Margit Warburg. Forlaget Anis.
- Church of England. 2022. ”Net Zero Carbon Routemap.” The Church of England. <https://www.churchofengland.org/about/environment-and-climate-change/net-zero-carbon-routemap>. Tilgået 22. september 2025.
- Clifford, James, og George E. Marcus. 1986. *Writing Culture: The Poetics and Politics of Ethnography*. University of California Press.
- Dabelsteen, Hans Boas. 2012. ”Staten, folkekirken og dansk sekularisme.” I *Fremtidens danske religionsmodel*, red. Lisbet Christoffersen, Hans Raun Iversen, Niels Kærgård, og Margit Warburg. Forlaget Anis.
- Dalsgaard, Steffen. 2013. ”The Commensurability of Carbon: Making Value and Money of Climate Change.” *HAU: Journal of Ethnographic Theory* 3 (1): 80–98. doi:10.14318/hau3.1.006.
- Den norske kirke. 2015. ”Klimamelding for den norske kirke: Klimafotavtryksanalyse 2012 og samhandlingsplan for klima, miljø og bærekraft 2015–2030.” <https://www.kirken.no/nn-NO/om-kirken/aktuelt/kirken-med-egne-klimamal/>. Tilgået 22. september 2025.
- Espeland, Wendy Nelson. 1997. ”Authority by the Numbers: Porter on Quantification, Discretion, and the Legitimation of Expertise.” *Law & Social Inquiry* 22 (4): 1107–33. doi:10.1111/j.1747-4469.1997.tb01100.x.
- FGO. 2021. ”Folkekirkens grønne omstilling – Programbeskrivelse.” https://www.km.dk/fileadmin/share/Faellesfonden/Folkekirkens_groenne_omstilling_-_Programbeskrivelse_-_Bilag_til_OMP-ansoegning.pdf. Tilgået 22. september 2025.
- Fischer-Møller, Biskop Peter. 2020. ”Vi skal passe på Guds skaberværk.” Roskildestift.dk. 21. januar 2020. <https://roskildestift.dk/nyheder/nyheder/arkiv-2020/vi-skal-passe-paa-guds-skaberværk>. Tilgået 15. januar 2025, ikke længere tilgængelig.
- Folkekirken.dk. 2025. ”Alle er præster.” <https://www.folkekirken.dk/tro/reformation/luther/luthers-tanker/alle-er-praester>. Tilgået 22. september 2025.
- Folketinget. 2020. ”B 79 Forslag til folketingsbeslutning om krav om økologisk drift og urørt skov på folkekirkens arealer.” <https://www.ft.dk/samling/20191/beslutningsforslag/B79/index.htm>. Tilgået 22. september 2025.
- Gade, Kåre. 2024. ”Folkekirkens nye CO₂-regnemaskine har potentiale til mere end blot klimatiltag”. Kirke.dk. 23. april 2024. <https://www.kirke.dk/kommentar/folkekirkens-nye-co2-regnemaskine-har-potentiale-til-mere-end-blot-klimatiltag>. Tilgået 22. september 2025.

- Grøn Kirke. 2024. "Om Grøn Kirke." www.gronkirke.dk. 2024. <https://www.gronkirke.dk/om-gron-kirke/>. Tilgæet 22. september 2025.
- Hastrup, Kirsten. 2003. "Introduktion. Den antropologiske videnskab." I *Ind i Verden. En grundbog i antropologisk metode*, red. Kirsten Hastrup. Hans Reitzels Forlag.
- Holm, Anders. 2012. "Mellem frihed og orden." I *Fremtidens danske religionsmodel*, red. Lisbet Christoffersen, Hans Raun Iversen, Niels Kærgård, og Margit Warburg. Forlaget Anis.
- Høgh, Marie. 2020. "At fedte kirken ind i klimapolitik er ren og skær gerningsretfærdighed ved højlys dag." *Jyllands-Posten*, 21. januar 2020. <https://jyllands-posten.dk/debat/kommentar/ECE11891029/at-fedte-kirken-ind-i-klimapolitik-er-ren-og-skaer-gerningsretfaerdighed-ved-hoejlys-dag/>. Tilgæet 22. september 2025.
- Iversen, Hans Raun, Lisbet Christoffersen, Theodor Jørgensen, og Preben Espersen, red. 1996. *Det almindelige præstedomme og det folkekirkelige demokrati*. Forlaget Anis.
- Kirkeministeriet. 2014. "Folkekirkens styre: betænkning fra Udvalget om en mere sammenhængende og moderne styringsstruktur for folkekirken." Kirkeministeriet.
- Klima-, Energi- og Forsyningsministeriet. 2021. "Bekendtgørelse af lov om klima." Bd. LBK nr. 2580 af 13/12/2021. <https://www.retsinformation.dk/eli/lt/2021/2580>. Tilgæet 22. september 2025.
- Malinowski, Bronislaw. 1932. "Introduction. The Subject, Method and Scope of This Inquiry." I *Argonauts Of The Western Pacific*. George Routledge And Sons, Limited. <http://archive.org/details/argonautsofthewe032976mbp>. Tilgæet 22. september 2025.
- Porter, Theodore M. 1995. *Trust in Numbers: The Pursuit of Objectivity in Science and Public Life*. Princeton University Press.
- Rasmussen, Jens. 2021. "Mynsters forhold til Grundtvig. Deres indbyrdes kampe." *Tidsskriftet Fønix* 2021: 248–71.
- Rasmussen, Steen Marquard. 2010. "Hvordan er folkekirken rummelig?" *Religion i Danmark* 2 (1): 122–26. doi:10.7146/rid.v2i1.23549.
- Robbins, Joel. 2013. "Monism, Pluralism, and the Structure of Value Relations: A Dumontian Contribution to the Contemporary Study of Value." *HAAU: Journal of Ethnographic Theory* 3 (1): 99–115. doi:10.14318/hau3.1.008.
- Rubow, Cecilie, og Anita Engdahl-Hansen. 2015. "The Wedding Horseshoe Enacted as the Devil, as the Trivial and as Blessing Machine." I *Between Magic and Rationality: On the Limits of Reason in the Modern World*, red. Vibeke Steffen, Steffen Jöhncke, og Kirsten Marie Raahauge. Museum Tusculanum Press.
- Rønn Hornbech, Birte. 2019. "Folkekirken er ikke et politisk parti." *Jyllands-Posten*, 27. september. <https://jyllandsposten.dk/debat/blogs/birtheroennhornbech/ECE11641689/folkekirken-er-ikke-et-politisk-parti/>. Tilgæet 22. september 2025.
- Schyberg, Katinka Amalie. 2024. "Church and Climate Change in Counterpoint: an Ethnography of Environmental Engagements within the Danish People's Church." Ph.D. dissertation, IT University of Copenhagen.
- Scott, Caitlin. 2022. "Audit as Confession: The Instrumentalisation of Ethics for Management Control." *Critique of Anthropology* 42 (1): 20–37. doi:10.1177/0308275X221074834.
- Sløk, Camilla. 2009. "Disorganization as Religion: Managing the Danish National Evangelical Lutheran Church." *Cybernetics & Human Knowing* 16 (1–2): 51–64.
- Strathern, Marilyn. 2000. *Audit Cultures: Anthropological Studies in Accountability, Ethics and the Academy*. Routledge.
- Svenska Kyrkan. 2019. "Svenska kyrkans färdplan för klimatet." <https://www.svenskakyrkan.se/klimat>. Tilgæet 22. september 2025.
- Sørensen, Poul Bo B. 2020. "Ja, naturligvis bør folkekirken opføre sig ansvarsfuldt på klimaområdet." *Kristeligt Dagblad*, 15. januar. <https://www.kristeligt-dagblad.dk/debatindlaeg/janaturaligvis-boer-folkekirken-opfoere-sig-ansvarsfuldt-paa-klimaomraadet>. Tilgæet 22. september 2025.